

Stockholms
universitet

2017-10-05

Dnr SU FV-1.1.3-2198-17

1
(1)

Områdesnämnden
för humanvetenskap

Fredrik Oldsjö
Områdeskanslichef

Yttrande över remiss av betänkandet *Entreprenad, fjärrundervisning och distansundervisning* (SOU 2017:44)

Områdesnämnden för humanvetenskap har ombetts att till Utbildningsdepartementet inkomma med synpunkter på betänkandet *Entreprenad, fjärrundervisning och distansundervisning* (SOU 2017:44). Betänkandet har remitterats till Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) vid Humanistisk fakultet. NC:s yttrande bifogas och utgör områdesnämndens svar.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Karin Helander'.

Karin Helander, vicerektor

2017-09-28

Karin Sandwall
Föreståndare
Nationellt centrum för svenska som andraspråk

Yttrande över SOU 2017:44, Entreprenad, fjärrundervisning och distansundervisning

Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) avger härmed yttrande över SOU 2017:44. Främst kommenteras de delar av förslagen som rör NCs uppdrag, att främja flerspråkiga elevers lärande av svenska som andraspråk och deras lärande inom skolans andra ämnen.

Sammanfattning

NC instämmer i stort med förslagen som utredningen lägger fram gällande

- samarbetsformen entreprenad
- att LOU inte är tillämplig
- att möjligheter till distansundervisning införs inom skolväsendet.

NC avstyrker utredningens förslag att fjärrundervisning ska få användas i alla ämnen förutom de praktisk-estetiska. NC menar att fjärrundervisning enbart bör få användas i ämnen som omfattar få timmar och har små elevgrupper som är geografiskt utspridda, t.ex. modersmål och vissa moderna språk samt studiehandledning i interaktiv form. Ämnet svenska som andraspråk är ett centralt, omfattande ämne i skolan och innehar även en särställning med tanke på att ämnets målgrupp till stor del är elever som är nybörjare i svenska språket. NC anser därför att ämnet svenska som andraspråk är synnerligen olämpligt att anordna som fjärrundervisning.

NC menar också att flera av förslagen riskerar att bidra till försämrad undervisning för den stora gruppen nyanlända elever, främst med tanke på att dessa elever är nybörjare i svenska språket, det språk som undervisningen huvudsakligen bedrivs på.

Eftersom denna elevgrupp är tämligen osynlig i betänkandet lyfter vi fram nyanlända elever specifikt i detta remissvar, även om många av våra synpunkter även gäller flerspråkiga elever som inte definieras som nyanlända. NC anser därför

Nationellt centrum för svenska som andraspråk

- att nyanlända elevers specifika förutsättningar och behov behöver beaktas och tas hänsyn till i förslagen gällande fjärrundervisning.
- att nyanlända elever enbart ska kunna få fjärrundervisning i modersmål och tillgång till studiehandledning på modersmålet i interaktiv form. Ett undantag kan vara ämnesundervisning på modersmålet av en behörig ämneslärare, vilket skulle kunna anordnas som fjärrundervisning.
- att fjärrundervisning i fler ämnen inte bör tillåtas förrän det kan fastställas att undervisningsformen inte medför negativa konsekvenser jämfört med närundervisning, framförallt för flerspråkiga och nyanlända elever. Detta gäller i synnerhet ämnet svenska som andraspråk.

NC vill även påpeka att fjärrundervisning i skolans olika ämnen

- försvårar för lärare att samarbeta kring nyanlända elever, vilket är en viktig framgångsfaktor för nyanlända elevers skolframgång
- kräver att handledaren har tillräcklig kompetens för att kunna stötta nyanlända elever.

Gällande fjärrundervisning i modersmål och tillgång till studiehandledning på modersmålet i interaktiv form anser NC

- att förslagen inte är tillräckliga för att möta det stora behovet av, och den stora efterfrågan på, modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet. Frågan bör därför utredas vidare för att inte bara skapa ökade möjligheter utan även ökad tillgång. En utredning skulle då t.ex. kunna undersöka på vilket sätt staten kan ta ett nationellt ansvar för ökad likvärdighet gällande modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet, ett förslag NC kortfattat beskriver i yttrandet.

Här nedan kommenteras och förtydligas dessa synpunkter.

Fjärrundervisning i fler ämnen – problematiskt för nyanlända elever

NC avstyrker förslaget att fjärrundervisning ska få erbjudas i det stora antal skolämnen som läggs fram i betänkandet. Den främsta anledningen är att det saknas forskning om vilka effekter fjärrundervisning på entreprenad skulle ge och därför måste detta beforskas innan lagen ändras. Eftersom skolans verksamhet ska bygga på forskning anser NC att fjärrundervisning enbart bör tillåtas i ytterst begränsad omfattning tills vi har större kunskap om denna undervisningsform. Den fjärrundervisning som tillåts kan lämpligen utgöra underlag för forskning. Därför menar NC att fjärrundervisning enbart bör användas i ämnen som omfattar få timmar och har små elevgrupper som är geografiskt utspridda, exempelvis modersmål och vissa moderna språk. Ämnet svenska som andraspråk är synnerligen olämpligt, vilket vi resonerar kring nedan, medan ämnesundervisning på modersmålet av en behörig ämneslärare mycket väl kan passa att anordnas som fjärrundervisning.

NC vill också i sammanhanget lyfta fram en specifik elevgrupp som riskerar att drabbas extra hårt av förslaget, nämligen nyanlända elever. I grundskolans åk 7-9 och i gymnasieskolans

introduktionsprogram finns ett stort antal nyanlända elever som enligt utredningens förslag skulle kunna få fjärrundervisning i framtiden. NC ställer sig därför frågande inför det faktum att denna elevgrupp inte nämns i utredningen mer än när det gäller den inledande bedömningen av nyanlända elevers kunskaper och elevernas rätt till studiehandledning på modersmålet. NC menar att fjärrundervisning i skolans olika ämnen, och i ämnet svenska som andraspråk i synnerhet, är olämpligt för nyanlända elever. Förslaget riskerar att leda till försämrade språk- och kunskapsutveckling för nyanlända elever. Här nedan lyfter vi olika argument till varför fjärrundervisning är problematiskt för nyanlända elever.

Avsaknad av gemensamt språk

Undervisning av nyanlända elever innebär oftast att lärare och elev inte har ett gemensamt språk och att undervisningen sker på ett språk som eleven inte behärskar. Att lärare och elev befinner sig i samma rum underlättar därför för kommunikation, meningsskapande, förståelse och lärande eftersom icke-verbal kommunikation i form av kroppsspråk och läsning av varandras uttryck och reaktioner är möjlig. Att både eleven och läraren kan göra sig förstådda är självklart alltid avgörande i undervisningen, men fjärrundervisning innebär mycket begränsade möjligheter att i stunden kunna förtydliga ord, begrepp och budskap genom att peka och hänvisa till den gemensamma rumsliga kontexten, som till olika bilder eller annat förtydligande material i rummet alternativt rita och förklara för ökad förståelse.

Fjärrundervisning innebär med all säkerhet även större svårigheter för eleverna att stötta och hjälpa varandra än vad som är fallet vid närundervisning. Det är alltså inte bara möjligheten till interaktion mellan lärare och elev som försvåras utan det finns också en överhängande risk att interaktionen elever emellan både minskar och försvåras med fjärrundervisning. Minskade möjligheter till interaktion är förödande för nyanländas lärande då möjligheter att använda språket i interaktion för att tillsammans med andra elever utveckla ämneskunskaper är avgörande både för språk- och kunskapsutveckling.

Undervisningsformen och de teorier för lärande som undervisningen grundas på

Det är ur det sociokulturella perspektivet på språk och lärande man anser att språkutveckling och lärande går hand i hand och att lärande sker när vi är språkligt aktiva i olika sociala situationer. Inom den sociokulturella teorin spelar dessutom interaktionen en stor roll för lärandet och språkutvecklingen. För elever som ska lära sig ett nytt språk och samtidigt utveckla nya kunskaper på det nya språket är det av yttersta vikt att man får använda språket på olika sätt i olika sammanhang. Att våga pröva att använda ett nytt språk är ofta en stor utmaning för eleven, även i en undervisningssituation där man känner varandra. Att interagera via webbkamera och samtala med mer okända klasskamrater och lärare – med alla de extra

utmaningar som det innebär - riskerar att vara hämmande och kan därmed påverka elevernas språk- och kunskapsutveckling negativt. Man kan således anta att den oerhört viktiga interaktionen mellan elever och mellan lärare och elev – och därmed möjligheter till lärande – begränsas genom undervisningsformen fjärrundervisning.

I utredningen nämns farhågor kring fjärrundervisning (4.2.3) och vikten av goda förutsättningar för att kunna nå eleverna (11.8.4). Det faktum att lärare och nyanlända elever i fjärrundervisningssituationer får avsevärt svårare att förstå varandra problematiseras dock inte, vilket NC menar är mycket olyckligt. Med tanke på att utredningen säger sig ha strävat efter att skapa ett regelverk som fungerar för alla (8.4) ifrågasätter vi starkt att utredningen inte diskuterar – och inte heller synliggör i förslagen – de utmaningar som följer av att lärare och elever inte delar språk. Förslagen kan därmed inte sägas vara tillräckligt genomarbetade.

Fjärrundervisning i svenska som andraspråk

Då ämnet svenska som andraspråk är ett av de skolämnena som har lägst andel behöriga lärare kan man anta att svenska som andraspråk blir ett ämne som många huvudmän skulle vilja anordna fjärrundervisning i. Med tanke på den stora bristen på lärare i svenska som andraspråk, samt att de lärare som finns redan har mer än fullt i sina tjänster, menar NC att fjärrundervisning i svenska som andraspråk inte har samma potential att effektivisera eller öka tillgången till undervisning som kan finnas för fjärrundervisning i modersmål eller studiehandledning på modersmålet i interaktiv form. Att tillåta fjärrundervisning i svenska som andraspråk skulle därför inte bidra till ökad tillgång till utbildning för eleverna.

NC menar vidare att ämnet svenska som andraspråk har en särställning i och med att ämnet riktar sig till många elever som är nybörjare i svenska språket. NC anser därför att ämnet svenska som andraspråk, eller andra ämnen där elever och lärare inte delar gemensamt språk, inte ska kunna anordnas som fjärrundervisning förrän gedigna, forskningsbaserade utvärderingar visat om fjärrundervisning i svenska som andraspråk kan vara en effektiv undervisningsform för flerspråkiga elever som ska utveckla ett andraspråk samt för lärare och elever som inte delar gemensamt språk.

Försvårat samarbete

NC vill påpeka att fjärrundervisning i skolans olika ämnen försvårar för lärare att samarbeta kring elever, vilket är en mycket viktig framgångsfaktor för nyanlända elevers skolframgång. Dessutom är ämnesövergripande undervisning ofta en förutsättning för att nyanlända elever ska kunna utveckla språk och ämneskunskaper parallellt. Fjärrundervisning är synnerligt

olämpligt för ämnesövergripande arbete då undervisningsformen innebär att samarbetsmöjligheterna för lärarna blir begränsade.

Handledarens kompetens

NC anser att det är ytterst problematiskt att utredningens förslag inte tydligt skriver fram vilken kompetens handledaren behöver ha. Fjärrundervisning kräver att handledaren har tillräcklig kompetens för att kunna stötta eleverna vilket enligt NC innebär att handledaren bör vara en legitimerad lärare med kompetens att undervisa nyanlända elever.

Enbart studiehandledning och fjärrundervisning i modersmål för nyanlända

Sammanfattningsvis menar därför NC att fjärrundervisning enbart bör vara aktuellt för nyanlända elever i det ämne där det är självklart att lärare och elev har ett gemensamt språk att kommunicera på, dvs i modersmål. Vi menar också att nyanlända elever ska kunna få tillgång till studiehandledning på modersmålet i interaktiv form.

När det gäller fjärrundervisning i andra ämnen anser NC att det i nuläget finns för lite kunskap om fjärrundervisningens effekter för nyanlända elever som lär på sitt andraspråk och att detta därför bör utredas vidare *innan* lagen ändras, inte minst med tanke på att det vi vet om undervisning av nyanlända där lärare och elever inte delar ett gemensamt språk väcker vissa farhågor. Förslagsvis kan försöksverksamheter upprättas dit följeforskare kan kopplas för ökad kunskap inom området.

Ökad tillgång till, och ökat statligt ansvar för, modersmålsundervisning

NC saknar i betänkandet konkreta förslag på hur lagförändringarna gällande fjärrundervisning i modersmål och studiehandledning i interaktiv form ska kunna bidra till ökad tillgång och inte enbart ökade möjligheter till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet. Avsaknaden på förslag är än mer iögonfallande då rätten till studiehandledning på modersmålet föreslås stärkas (SOU 2017:54) eftersom studiehandledning anses vara en av de viktigaste insatserna för att förbättra nyanlända elevers kunskapsutveckling och öka måluppfyllelsen.

Samarbetsformen entreprenad kan skapa ökade möjligheter för huvudmän att samarbeta, men frågan om hur ökad tillgång till modersmålslärare och lämpliga personer att utföra studiehandledning på modersmålet kvarstår. Eftersom huvudmän inte har ansvar för varandras verksamheter framstår det som osannolikt att en huvudman skulle anställa extra många

modersmålslärare för att eventuellt kunna erbjuda andra huvudmän att beställa fjärrundervisning från dem.

NC möter dagligen frustrerade huvudmän och rektorer som önskar kunna erbjuda modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet. Vår bild är att det krävs ett större grepp om denna fråga än enbart samarbetsformen entreprenad. NC menar att läget är så pass alarmerande att staten behöver ta ett större ansvar och ett helhetsgrepp när det gäller tillgång till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet. NC förordar därför starkt en fortsatt utredning av möjligheter till ökad tillgång till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet samt ett ökat statligt ansvar för detta.

Staten som huvudman för modersmålsundervisning?

En sådan utredning skulle kunna undersöka möjligheten att ge staten ett huvudmannaskap för modersmålsundervisning och erbjuda fjärrundervisning på entreprenad när en huvudman inte kan erbjuda modersmålsundervisning som närundervisning. Med tanke på bristerna i likvärdighet när det gäller huvudmännens förmåga att erbjuda modersmålsundervisning vore det önskvärt att staten kunde ha ett nationellt ansvar för denna fråga. Om staten via entreprenad skulle få utföra uppgifter som avser fjärrundervisning i modersmål skulle fler elever få möjlighet att delta i modersmålsundervisning samtidigt som fler modersmålslärare skulle få förbättrade arbetsvillkor genom ökad möjlighet till heltidstjänster och minskad restid för att undervisa på många olika skolor. Dessa modersmålslärare skulle dessutom kunna anlitas för att utföra uppgifter rörande studiehandledning på modersmålet i interaktiv form.

Stort behov av flerspråkiga lärresurser

I samband med detta skulle man även kunna utreda möjligheten för staten att ta ett ökat ansvar för att stötta lärare och elever med flerspråkiga lärresurser, flerspråkiga läromedel och översatt material.

Idag är det många nyanlända elever och lärare som inte har tillgång till flerspråkiga lärresurser trots att detta är en nödvändighet för skolframgång. För att nyanlända elever ska få sådana flerspråkiga resurser behöver huvudmän och rektorer nämligen ta av en redan ansträngd läromedelsbudget för att köpa in licenser och flerspråkigt material. Med tanke på att detta material i stort sett alltid är ett komplement till ordinarie läromedel ses detta som en ökad utgift för skolorna.

Skolverket har tidigare haft ett uppdrag att driva webbplatsen Tema Modersmål <http://modersmal.skolverket.se>, en webbplats som haft stor betydelse för oerhört många lärare.

Utöver att modersmållärare och personal som utför studiehandledning på modersmålet har haft stor nytta av Tema modersmål har den även varit en viktig resurs för alla lärare som letar material och information på olika språk. Denna webbplats uppdateras tyvärr inte längre och är planerad att stängas ned 2018-01-02.

Behovet och bristen på likvärdighet vad gäller relevanta lärresurser kommer därmed att öka. Flerspråkiga resurser från Tema Modersmål och andra resurser bör därför samlas i en slags resursbank som är öppen och tillgänglig för alla flerspråkiga elever och deras lärare. Här skulle en öppen nationell resursbank, som byggs upp kontinuerligt av modersmållärare och andra, vara ett välkommet tillskott för lärare för att anpassa undervisningen utifrån nyanlända elevers förutsättningar och behov samt för att förbättra nyanlända elevers kunskapsutveckling och öka måluppfyllelsen.

I utformandet av detta yttrande har medverkat Anna Kaya.

Stockholm 2017-09-28

Karin Sandwall, föreståndare